

Predykcyjna rola retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojca a perfekcjonizm i samoocena kobiet w okresie wczesnej dorosłości

Predictive role of retrospective assessment of parental attitudes of fathers vs. perfectionism and self-esteem of women in early adulthood

Katarzyna Walęcka-Matyja

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu, Instytut Psychologii

Summary

The research carried out so far shows that the parental attitudes of fathers play a significant part in the course of psychosocial development of their children. However, hardly any research refers to the impact of retrospective assessment of parental attitudes of fathers on the functioning of adult women. Therefore, it is essential to verify the assumption that self-esteem and perfectionism of adult women are determined by the quality of parental attitudes of their fathers.

Aim. The aim of this research was to determine differentiation in respect of self-esteem and perfectionism in the groups of women selected based on the criterion of the quality of retrospective assessment of parental attitudes of fathers. I also searched for predictive value of retrospectively perceived parental attitudes of fathers for the perfectionism and self-esteem of women in early adulthood as well as correlations between self-esteem and types of perfectionism.

Material and method. The research included 87 women in early adulthood ($M = 21.64$; $SD = 4.84$), from the Łódź Province. The following research tools were used: *Questionnaire of Retrospective Assessment of Parental Attitudes*, *Adaptive and Maladaptive Perfectionism Questionnaire*, *Multidimensional Self-esteem Inventory*.

Results. The obtained research results indicate the occurrence of differentiation with regard to self-esteem and perfectionism of women in terms of the quality of retrospective assessment of parental attitudes of fathers. The women who assessed the parental attitudes of their fathers negatively obtained higher mean scores in maladaptive perfectionism and lower ones in general self-esteem and its dimensions (i.e., being loved, self-control, defensive strengthening of self-esteem, self-acceptance, popularity, identity integration) than the women who described the parental attitudes of their fathers as positive. It was found out that retrospective assessment of parental attitudes of fathers, both in the positive and negative aspects, had predictive value in

the direction consistent with the expectations for maladaptive perfectionism as well as general self-esteem and its dimensions. It was shown that there were significant correlations between types of perfectionism and general self-esteem.

Conclusions. The fact of indicating the role of retrospective assessment of parental attitudes of fathers in the context of building of self-esteem and perfectionism demonstrated by young women contributes to updating the psychological knowledge in this respect as well as plays a significant part in psychotherapy.

Słowa kluczowe: perfekcjonizm, samoocena, postawy rodzicielskie

Key words: perfectionism, self-esteem, parental attitudes

Wstęp

Prowadzone dotychczas badania naukowe nad systemem rodzinnym w dużej mierze opisują i wyjaśniają relacje rodzic–dziecko [1, 2]. Zauważa się jednak, że większość publikacji z tego zakresu obejmuje związki matka–dziecko [3–5], i choć temat relacji ojciec–dziecko był już w jakimś stopniu obecny w literaturze przedmiotu, dopiero stosunkowo niedawno został poddany systematycznym analizom. Rezultaty podjętych przez badaczy działań eksploracyjnych stanowią trzy zasadnicze kategorie badań, obejmujące problematykę interakcji ojca z dzieckiem. Należą do nich: badania korelacyjne, badania nad ojcami nieobecnymi lub rozwiedzionymi oraz badania dotyczące ojców zaangażowanych. Podkreśla się w nich, że prawidłowo realizowana rola ojca nieuchronnie podlega zmianom w ciągu całego życia dziecka, a sposób jej odgrywania determinowany jest przez wiele czynników, takich jak: dziedzictwo z rodziny pochodzenia, cechy podmiotowe mężczyzny, jakość tworzonego przez niego związku małżeńskiego oraz cechy dziecka, np. płeć, wiek, stan zdrowia [1, 6, 7]. Egzemplifikację wpływu stanu zdrowia dziecka na postawy rodzicielskie ojców stanowią wyniki badań pokazujące, że dziewczęta z anoreksją opisywały postawę swoich ojców jako bardziej odrzucającą w porównaniu ze zdrowymi rówieśniczkami. Ojcowie zaś przejawiali zdecydowanie bardziej kochającą postawę wobec swoich zdrowych córek niż ojcowie dziewcząt chorych [8]. W innych doniesieniach zauważono, że w percepcji pacjentek z anoreksją ojcowie okazywali bardziej nasilone postawy odrzucające niż matki, a w percepcji dziewcząt zdrowych ojcowie ujawniali bardziej wymagające postawy rodzicielskie w porównaniu z matkami [9].

Nieliczne badania odnoszą się do określenia pozytywnych i negatywnych związków ojcowskich postaw rodzicielskich z psychologicznymi aspektami funkcjonowania dzieci. Uzasadniono pozytywny wpływ postaw rodzicielskich ojców na rozwój kompetencji poznawczych u dzieci, empatii, na zwiększenie poziomu kontroli wewnętrznej oraz minimalizację stereotypów związanych z płcią [10]. Stwierdzono, że znaczenie relacji ojciec–córka jest wyjątkowo istotne dla prawidłowego przebiegu rozwoju psychoseksualnego kobiet oraz dla postrzegania siebie [11, 12]. Niejednoznaczne wyniki badań odnoszą się do wpływu negatywnych postaw ojcowskich na funkcjonowanie córek. Rezultaty niektórych z nich wskazują, że odrzucenie ze strony ojca determinuje u córki cechy introwertyzmu, a stawianie nadmiernych wymagań łączy się z pobudliwością emocjonalną oraz z ogólnym negatywnym nastawieniem dzieci obu

plci [1]. W innych badaniach nie stwierdzono omawianych zależności lub ujawniono je tylko w stosunku do synów [13]. Z kolei ojcowie przejawiający względem dzieci chłód uczuciowy oraz niestabilność emocjonalną przyczyniają się do wykształcania się u nich tendencji narcystycznych [14]. Warto dodać, że dzieci z rodzin, w których rodzice zachowują się w sposób autorytarny, zaniedbujący czy pobłażający, przejawiają niższy poziom rozwoju psychospołecznego niż dzieci z rodzin, gdzie rodzice posiadali autorytet. Familiolodzy zgodnie zauważają, że postawy rodzicielskie mają wpływ nie tylko na rozwój i funkcjonowanie dziecka w okresie wczesnego dzieciństwa, ale także w okresie adolescencji oraz dorosłości [15].

Ze względu na złożoność i aktualność problematyki obejmującej psychologiczne aspekty relacji ojciec–córka z naukowego punktu widzenia ważne jest znalezienie odpowiedzi na pytanie o wpływ jakości tej relacji na samoocenę i ujawnianie perfekcjonizmu przez dorosłe kobiety. Podstawę teoretyczną dla sformułowanych problemów badawczych oraz omówienia uzyskanych rezultatów stanowiła koncepcja systemowa. Obecnie jest ona bowiem uważana za najpełniej obrazującą złożoność i zróżnicowanie systemu rodzinnego. W ujęciu tym rodzina jest traktowana jako system otwarty, rozumiany jako złożona, zintegrowana całość, charakteryzująca się zorganizowanymi wzorcami interakcji, przybierającymi formę raczej cyrkularną niż linearną¹. Podkreśla się, że podstawową właściwością systemów rodzinnych jest zjawisko emergencji. Oznacza ono, że system rodzinny jest czymś więcej niż wyłącznie sumą składających się nań podmiotów. Wszystkie osoby w rodzinie współtworzą sieć wzajemnych relacji. W systemie rodzinnym każdy z członków charakteryzuje się indywidualnością, a jednocześnie niejako nosi w sobie ślady całego systemu [1].

W niniejszej pracy rozpatrywano następujące zmienne psychologiczne: retrospektywną ocenę postaw rodzicielskich ojca, perfekcjonizm adaptacyjny i nieadaptacyjny oraz samoocenę. I tak „postawa rodzicielska” jest tutaj ujmowana jako w pewnym stopniu utrwalona, nabyta, całościowa forma ustosunkowania się rodzica do dziecka, o charakterze poznawczo-działaniowo-uczuciowym [16]. „Samoocena” to określone przekonanie na swój temat (samoocena ogólna). W strukturze samooceny wyróżnia się także samooceny szczegółowe, które odnoszą się do różnych aspektów aktywności człowieka, takich jak: kompetencje, bycie kochanym, popularność, zdolności przywódcze, samokontrola, samoakceptacja moralna, atrakcyjność fizyczna i witalność [17]. „Perfekcjonizm adaptacyjny” z kolei charakteryzuje się: akceptacją własnej osoby bez względu na wyniki podjętych działań, elastycznością w wyznaczaniu sobie celów i ich realizacji, oczekiwaniem raczej sukcesów niż porażek, wysokim poczuciem własnej skuteczności oraz zdolnością do określania priorytetów [18]. Natomiast „perfekcjonizm dezadaptacyjny” cechują: tendencja do stawiania sobie zbyt wygórowanych i mało realistycznych celów w każdym obszarze działania, koncentrowanie się na popełnionych błędach i poniesionych porażkach, co stanowi wynik dostrzegania rozbieżności

¹ Fakt, że oddziaływanie nie ma charakteru linearnego, oznacza, że nie można jednoznacznie wyodrębnić przyczyny i skutku relacji interpersonalnych. Cyrkularny charakter oddziaływania określa, że przebiega ono na zasadzie sprzężenia zwrotnego, które może być dodatnie lub ujemne. Cyrkularność oznacza, że relacje międzyludzkie nigdy nie są jednostronne, a zachowanie jednej osoby ma wpływ na cały rodzinny układ [1].

między standardami wewnętrznymi jednostki a rezultatem wykonanego działania oraz doświadczania dystresu [18].

Cel badań

Celem badań było określenie zróżnicowania w zakresie poziomu samooceny oraz rodzaju perfekcjonizmu młodych kobiet w zależności od retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców. Ponadto sprawdzono, czy ujęte retrospektywnie negatywne i pozytywne postawy rodzicielskie ojców mają wartość predykcyjną dla perfekcjonizmu i samooceny dorosłych kobiet oraz czy istnieją związki między perfekcjonizmem a samooceną.

Material i metoda

Badania przeprowadzono w latach 2016–2017 na obszarze województwa łódzkiego². Miały one charakter indywidualny. Zastosowano zasadę anonimowości oraz dobrowolnego uczestnictwa. Badane kobiety zostały poinformowane o celu badań i o wykorzystaniu uzyskanych wyników wyłącznie w celach naukowych. Badanie przeprowadzono metodą papier-ołówek, która zapewniła bezpośredni kontakt uczestniczek z psychologiem oraz możliwość udzielenia im dodatkowych informacji w razie jakichkolwiek wątpliwości.

Łącznie w badaniu uczestniczyło 130 kobiet w okresie wczesnej dorosłości (20–35 lat). Próbę skompletowano metodą śnieżnej kuli (*snow ball*). Z analizy wyłączono dane zebrane od 43 osób ze względu na ich niekompletność ($n = 13$) bądź niespełnienie ustalonych kryteriów doboru do próby ($n = 30$). Kryteria włączenia obejmowały: pochodzenie z rodziny pełnej oraz wiek między 20. a 35. rokiem życia. Ostatecznie przeanalizowano materiał empiryczny uzyskany od 87 kobiet o średniej wieku 21,6 lat ($SD = 4,84$). Próbę badaną podzielono na dwie grupy ze względu na jakość retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców. Pierwszą tworzyły kobiety postrzegające postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne³ ($n = 49$; 56%). Natomiast druga grupa składała się z kobiet negatywnie⁴ określających postawy rodzicielskie ojców ($n = 38$; 44%).

W badaniach wykorzystano następujące narzędzia badawcze:

1. *Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców*

Kwestionariusz został wykorzystany w celu określenia retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców (KPR-Roc O). Mierzy on następujące postawy rodzicielskie:

² Badania przeprowadziła Magdalena Badek, uczestniczka prowadzonego przeze mnie w latach 2015–2017 seminarium magisterskiego na kierunku psychologia.

³ Skategoryzowanie retrospektywnych ocen postaw rodzicielskich ojca jako pozytywnych wynikało z otrzymanych przez badane kobiety rezultatów w pięciu postawach: akceptacja i autonomia (7–10 sten), niekonsekwencja, ochranianie oraz wymagania (1–4 sten) [16].

⁴ Skategoryzowanie retrospektywnych ocen postaw rodzicielskich ojca jako negatywnych wynikało z otrzymanych przez badane kobiety rezultatów w pięciu postawach: akceptacja i autonomia (1–4 sten), niekonsekwencja, ochranianie oraz wymagania (7–10 sten) [16].

akceptację i odrzucenie, autonomię, niekonsekwencję, ochranianie oraz wymagania. Odpowiedzi osoby badanej lokują się na pięciostopniowej skali typu Likerta: od „zdecydowanie taki był i tak się zachowywał” do „zdecydowanie taki nie był i tak się nie zachowywał”. Rzetelność kwestionariusza zawiera się w przedziale od 0,84 do 0,90. Trafność narzędzia została zbadana przez ustalenie trafności kryterialnej (jako kryteria przyjęto m.in.: staż małżeński, wychowywanie się w rodzinie z problemami alkoholowymi, chorobę somatyczną). Ponadto zanotowano występowanie korelacji w oczekiwanym kierunku KPR-Roc O z NEO-FFI [16].

2. *Kwestionariusz Perfekcjonizmu Adaptacyjnego i Deadaptacyjnego*

Narzędzie służy do pomiaru perfekcjonizmu adaptacyjnego (PA) i perfekcjonizmu dezadaptacyjnego (PD). Odpowiedzi osoby badanej lokują się na siedmiostopniowej skali typu Likerta: od „zdecydowanie się nie zgadzam” do „zdecydowanie się zgadzam”. Rzetelność kwestionariusza dla skali PD wynosi 0,95, a dla skali PA 0,85. Potwierdzono trafność teoretyczną kwestionariusza przez otrzymanie korelacji w oczekiwanym kierunku z innymi narzędziami psychologicznymi np. NEO-FFI (skale: Sumienności, Neurotyczności), Skala Samooceny Dymkowskiego [18].

3. *Wielowymiarowy Kwestionariusz Samooceny*

Kwestionariusz zastosowano do zbadania samooceny. Składa się z 11 skal. Dwie z nich bezpośrednio dotyczy poczucia własnej wartości, jego ogólnego poziomu oraz ośmiu komponentów odnoszących się do szczegółowych aspektów funkcjonowania człowieka, takich jak: kompetencje, bycie kochanym, popularność, zdolności przywódcze, samokontrola, samoakceptacja moralna, atrakcyjność fizyczna i witalność. Ponadto kwestionariusz zawiera skalę do oceny spójności obrazu siebie, świadcząca o efektywności procesu samopoznania, a także skalę pozwalającą ocenić poziom potrzeby aprobaty społecznej. Badany ustosunkowuje się do itemów na pięciostopniowej skali. W części pierwszej odpowiada, w jakim stopniu dane stwierdzenie go opisuje (od „całkiem nieprawdziwe” do „całkiem prawdziwe”). Natomiast w części drugiej badany odpowiada, jak często myśli lub czuje się w opisany sposób (od „prawie nigdy” do „bardzo często”). Rzetelność narzędzia szacowana współczynnikiem *alfa* Cronbacha zawiera się w przedziale między 0,70 a 0,90. Udokumentowana trafność teoretyczna ujawnia korelacje kwestionariusza z narzędziami psychologicznymi mierzącymi nastrój, temperament, lęk, przystosowanie, postawy rodzicielskie i style radzenia sobie ze stresem [17].

Do pomiaru zmiennych demograficzno-społecznych opracowano metryczkę (wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie, stan cywilny, typ rodziny pochodzenia).

Sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Czy istnieją różnice w zakresie perfekcjonizmu oraz samooceny w grupach kobiet zróżnicowanych pod względem retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców?
2. Czy retrospektywna ocena postaw rodzicielskich ojców ma wartość predykcyjną dla perfekcjonizmu i samooceny kobiet w okresie wczesnej dorosłości?
3. Czy występują związki między perfekcjonizmem a samooceną kobiet w okresie wczesnej dorosłości?

Na podstawie literatury przedmiotu sformułowano następujące hipotezy badawcze:

H₁: Występuje zróżnicowanie w zakresie rodzaju perfekcjonizmu młodych kobiet w zależności od retrospektywnie ujmowanych postaw rodzicielskich ojców. Kobiety negatywnie określające postawy rodzicielskie ojców ujawniają perfekcjonizm dezadaptacyjny [12].

H₂: Występuje zróżnicowanie w zakresie samooceny młodych kobiet w zależności od rodzaju retrospektywnie ujmowanych postaw rodzicielskich ojców. Kobiety retrospektywnie określające postawy rodzicielskie ojców jako negatywne ujawniają niższe wyniki średnie w zakresie samooceny niż kobiety oceniające postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne [11, 17].

H₃: Retrospektywnie ujmowane postawy rodzicielskie ojców mają wartość predykcyjną dla perfekcjonizmu kobiet w okresie wczesnej dorosłości. Negatywna ocena postaw rodzicielskich ojców determinuje perfekcjonizm dezadaptacyjny u młodych kobiet [20].

H₄: Retrospektywnie ujmowane postawy rodzicielskie ojców mają wartość predykcyjną dla samooceny kobiet w okresie wczesnej dorosłości. Negatywna ocena postaw rodzicielskich ojców determinuje niższe wyniki średnie w zakresie samooceny młodych kobiet [15].

H₅: Niska samoocena kobiet znajdujących się w okresie wczesnej dorosłości istotnie dodatkowo wiąże się z perfekcjonizmem dezadaptacyjnym [21].

W analizie danych wykorzystano specjalistyczny program komputerowy IBM SPSS w wersji 24 na licencji Uniwersytetu Łódzkiego. Opracowując statystycznie zgromadzony materiał, wzięto pod uwagę liczebność badanych prób i skorzystano z zasady Centralnego Twierdzenia Granicznego Lindeberga–Lévy’ego [22]. Szacując zróżnicowanie między porównywanymi grupami kobiet w zakresie perfekcjonizmu i samooceny, wykorzystano test *t*-Studenta. Przy istotnych statystycznie różnicach między badanymi grupami określono siłę efektu współczynnikiem *d*-Cohena [23]. Do pomiaru wartości predykcyjnej badanych zmiennych zastosowano analizę regresji w odmianie krokowej, by stworzyć model wyłącznie z istotnych predyktorów. W celu określenia związków między samooceną a perfekcjonizmem młodych kobiet wykorzystano współczynnik korelacji liniowej *r*-Pearsona. Hipotezy weryfikowano na poziomie istotności $p < 0,05$.

Wyniki

Odnosząc się do pierwszego pytania badawczego, stwierdzono, że występuje inkongruencja w zakresie perfekcjonizmu i samooceny pomiędzy grupami kobiet retrospektywnie oceniającymi postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne bądź negatywne (tab. 1).

Tabela 1. Zróznicowanie w zakresie perfekcjonizmu w porównywanych grupach kobiet retrospektywnie oceniających postawy ojców jako pozytywne (PP) bądź negatywne (PN)

Zmienne	Grupy				t	df	p	d-Cohena
	PP; n = 49		PN; n = 38					
	M	SD	M	SD				
Perfekcjonizm adaptacyjny	66,36	11,94	62,11	11,04	1,366	73	0,176	-
Perfekcjonizm dezadaptacyjny	76,88	22,90	92,16	26,20	-2,423	73	0,018	-0,66

M – średnia; SD – odchylenie standardowe; t – test t-Studenta; df – liczba stopni swobody; p – istotność asymptotyczna dwustronna; d-Cohena – wskaźnik siły związku między zmiennymi

Otrzymane wyniki pozwalają stwierdzić, że występują istotne różnice międzygrupowe w zakresie perfekcjonizmu dezadaptacyjnego. Kobiety retrospektywnie określające postawy rodzicielskie ojców jako negatywne uzyskują w tym wymiarze istotnie wyższe wyniki średnie ($t(73) = -2,423; p < 0,018$) niż kobiety oceniające postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne. Oszacowana siła efektu była średnia ($d = -0,66$). Tym samym potwierdzono zasadność H_1 . Nie wykazano różnic międzygrupowych w zakresie perfekcjonizmu adaptacyjnego ($t(73) = 1,366; p < 0,176$).

W kolejnym kroku analiz rozpatrywano zróznicowanie w zakresie samooceny pomiędzy grupami kobiet retrospektywnie określających postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne bądź negatywne (tab. 2).

Tabela 2. Zróznicowanie w zakresie samooceny w porównywanych grupach kobiet retrospektywnie oceniających postawy ojców jako pozytywne (PP) bądź negatywne (PN)

Samoocena	Grupy				t	df	p	d-Cohena
	PP; n = 49		PN; n = 38					
	M	SD	M	SD				
Ogólna samoocena	30,86	7,48	26,68	6,33	2,178	73	0,033	0,61
Kompetencje	33,50	5,21	30,84	6,59	1,793	73	0,077	-
Bycie kochanym	37,54	7,28	29,84	9,59	3,661	73	0,000	1,40
Popularność	34,27	5,56	30,47	6,06	2,521	73	0,014	0,72
Zdolności przywódcze	33,52	5,07	32,00	6,39	1,054	73	0,295	-
Samokontrola	32,52	6,200	27,16	6,247	3,250	73	0,002	0,83
Samoakceptacja moralna	39,71	6,249	34,89	7,644	2,742	73	0,008	0,77
Atrakcyjność fizyczna	31,71	7,632	28,26	6,943	1,741	73	0,086	-
Witalność	33,18	7,671	32,42	8,977	,356	73	0,723	-
Integracja tożsamości	30,64	6,640	26,05	7,337	2,536	73	0,013	0,61
Obronne wzmacnianie samooceny	50,84	8,591	44,53	7,129	2,881	73	0,005	0,80

Rezultaty badań wskazują, że kobiety retrospektywnie określające postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne uzyskują istotnie wyższe wyniki średnie w zakresie samooceny ogólnej ($t(73) = -2,178; p < 0,033$) niż kobiety oceniające postawy rodzicielskie ojców jako negatywne. Siła zależności między zmiennymi była średnia ($d = 0,61$). Uzyskane wyniki stanowią uzasadnienie słuszności hipotezy H_2 . Ponadto zauważono, że kobiety postrzegające postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne ujawniały wyższe wyniki średnie w zakresie poszczególnych wymiencji samooceny, takich jak: bycie kochanym ($d = 1,40$), samokontrola ($d = 0,83$), obronne wzmacnianie samooceny ($d = 0,80$), samoakceptacja ($d = 0,77$), popularność ($d = 0,72$) oraz integracja tożsamości ($d = 0,61$). Rozpatrując wartości otrzymanych wskaźników siły związku między zmiennymi, wskazuje się, że mieściły się one w przedziale wartości wysokich ($d > 0,80$) i średnich ($d > 0,50$).

W kolejnym etapie analiz sprawdzono, czy retrospektywna ocena postaw rodzicielskich ojców (zmienna niezależna) ma wartość predykcyjną dla perfekcjonizmu (zmienna zależna) młodych kobiet. Nie wykazano wpływu pozytywnej oceny postaw rodzicielskich ojców na ujawnienie się perfekcjonizmu adaptacyjnego u młodych kobiet. Stwierdzono natomiast, że retrospektywna ocena postaw rodzicielskich ojców jako nadmiernie wymagających w 23,8% wyjaśnia ujawnianie przez badane kobiety perfekcjonizmu dezadaptacyjnego. Pozostałą wariancję wyników objaśniają inne zmienne (76,2%). Uzyskane rezultaty pozwalają uznać zasadność założeń hipotezy H_3 (tab. 3).

Tabela 3. Wyniki analizy regresji liniowej krokowej dla zmiennej „perfekcjonizm”

Postawa rodzicielska	R	R ²	B	β	p	Zmienna zależna
Nadmierne wymaganie	0,488	0,238	1,197	0,488	0,000	Perfekcjonizm dezadaptacyjny

R – współczynnik korelacji wielokrotnej; R² – odsetek wyjaśnionej wariancji; B – współczynnik regresji; β – współczynnik standaryzowany beta; p – poziom istotności

W następnym etapie przeprowadzono analizę regresji w odmianie krokowej, włączając zmienne zależne – samoocenę ogólną oraz pozostałe skale określające samoocenę oraz zmienne niezależne, czyli retrospektywną ocenę postaw rodzicielskich ojców. Uzyskane wyniki przedstawiono w podziale na dwie grupy: kobiet pozytywnie (tab. 4) i negatywnie (tab. 5) retrospektywnie określających postawy rodzicielskie ojców.

Tabela 4. Wyniki regresji liniowej krokowej dla badanych zmiennych w grupie kobiet pozytywnie oceniających postawy rodzicielskie ojców

Retrospektywna ocena postaw rodzicielskich	R	R ²	B	β	p	Samoocena
Autonomia	0,325	0,106	0,278	0,325	0,002	Samoocena ogólna
	0,067	0,056	0,173	0,259	0,015	Kompetencje
	0,314	0,099	0,255	0,314	0,002	Samoakceptacja moralna
Akceptacja	0,338	0,114	0,171	0,338	0,001	Popularność
	0,351	0,123	0,211	0,351	0,001	Integracja tożsamości

Przeprowadzona analiza regresji wykazała, że pozytywna ocena postaw rodzicielskich ojców miała dodatnią wartość predykcyjną dla samooceny ogólnej oraz jej wymiarów. Zauważono, że retrospektywna ocena postaw rodzicielskich ojców jako akceptujących stanowiła predyktor dla dwóch zmiennych: integracji tożsamości (determinując tę zmienną w 12,3%) oraz popularności (wyjaśniając tę zmienną w 11,4%). Postawa autonomii miała wartość predykcyjną dla trzech wymiarów: samooceny ogólnej (wyjaśniając tę zmienną w 10,6%), kompetencji (determinowała ją w 5,6%) oraz samoakceptacji moralnej (objaśniając ją w 9,9%).

Tabela 5. Wyniki analizy regresji liniowej krokowej dla badanych zmiennych w grupie kobiet negatywnie określających postawy rodzicielskie ojców

Postawy rodzicielskie	R	R ²	B	β	p	Zmienna zależna
Nadmierne wymaganie	0,394	0,156	-0,493	-0,638	0,000	Samoocena ogólna
	0,258	0,067	-0,146	-0,258	0,016	Kompetencje
	0,418	0,175	-0,300	-0,439	0,000	Samoakceptacja moralna
Postawa odrzucająca	0,505	0,255	-0,704	-0,505	0,000	Bycie kochanym
	0,331	0,110	-0,313	-0,331	0,002	Popularność
	0,340	0,115	-0,363	-0,340	0,001	Samokontrola
	0,370	0,137	-0,417	-0,370	0,000	Integracja tożsamości
	0,376	0,142	-0,529	-0,376	0,000	Obronne wzmacnianie samooceny
Nadmierne ochraniająca	0,464	0,215	-0,246	-0,202	0,041	Samoakceptacja moralna

Rezultaty przeprowadzonej analizy regresji liniowej w odmianie krokowej (tab. 5) wskazują, że retrospektywna ocena postaw rodzicielskich ojców jako nadmiernie wymagających miała ujemną wartość predykcyjną dla trzech zmiennych: samooceny ogólnej, kompetencji oraz samoakceptacji moralnej. Postrzeganie przez badane kobiety postaw ojców jako nadmiernie wymagających wyjaśniało: samoocenę ogólną w 15,6%, kompetencje w 6,7%, a samoakceptację moralną w 17,5%. Retrospektywna ocena postaw ojców jako odrzucających stanowiła predyktor dla pięciu zmiennych, takich jak: bycie kochanym (warunkując tę zmienną w 25,5%), popularność (objaśniając ją w 11%), samokontrola (determinując ją w 11,5%), integracja tożsamości (wyjaśniając ją w 13,7%) oraz obronne wzmacnianie samooceny (wyjaśniając ją w 14,2%). Retrospektywna ocena postaw ojców jako nadmiernie ochraniających stanowiła predyktor jedynie dla zmiennej „samoakceptacja moralna”, determinując ją w 21,5%. Uzyskane wyniki (tab. 4 i 5) stanowią podstawę do uznania zasadności hipotezy H₄, zakładającej wpływ postaw rodzicielskich ojców na poziom samooceny kobiet znajdujących się w okresie wczesnej dorosłości.

W celu określenia związków między samooceną a perfekcjonizmem młodych kobiet wykorzystano współczynnik korelacji liniowej *r*-Pearsona. Uzyskane wyniki pozwalają potwierdzić słuszność H₅ (tab. 6).

Tabela 6. Korelacje między ogólną samooceną a perfekcjonizmem w grupach kobiet określających postawy rodzicielskie ojców jako pozytywne (PP) i negatywne (PN)

Grupy Zmienne	PP; n = 49	PN; n = 38
	Samoocena ogólna	
Perfekcjonizm adaptacyjny	0,428*	n.s.
Perfekcjonizm dezadaptacyjny	-0,664**	-0,909**

* korelacja istotna statystycznie na poziomie $p < 0,001$

** korelacja istotna statystycznie na poziomie $p < 0,0005$

n.s. – zależność nieistotna statystycznie

W obu wyróżnionych grupach kobiet ujawniły się ujemne korelacje, o średniej ($r = -0,664$; $n = 49$; $p < 0,0005$) i wysokiej sile ($r = -0,909$; $n = 38$; $p < 0,0005$), między samooceną ogólną i perfekcjonizmem dezadaptacyjnym. W grupie kobiet pozytywnie postrzegających postawy rodzicielskie ojców wystąpił dodatni związek, o średniej sile między samooceną ogólną i perfekcjonizmem adaptacyjnym ($r = 0,428$; $n = 49$; $p < 0,001$).

Omówienie wyników

Otrzymane rezultaty omówiono i zinterpretowano, opierając się na założeniach koncepcji systemowej, która w dużej mierze pozwala opisywać oraz wyjaśniać kluczowe dymensje relacji w podsystemie ojciec–córka wraz z kształtującymi je czynnikami. Podkreśla się, że podobnie jak w wypadku innych bliskich związków międzyludzkich procesy, które wpływają na dynamikę interakcji ojciec–córka, działają na wielu różnych poziomach, począwszy od psychicznych procesów wewnętrznych, jak np. przywiązanie oraz porównania społeczne, aż po dynamikę relacyjną obejmującą procesy społecznego uczenia się i czynniki pozarodzinne (np. wpływy społeczno-kulturowe).

Zaprezentowane w pracy wyniki bieżących badań wskazują na występowanie inkongruencji w zakresie perfekcjonizmu i samooceny w grupach młodych kobiet wyróżnionych na podstawie pozytywnej bądź negatywnej retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców. Kobiety negatywnie określające postawy ojców ujawniały tendencję do stawiania sobie wygórowanych i nierealistycznych celów. Często koncentrowały się na swych błędach i porażkach, co mogło utrudniać im skuteczne działanie. W większym stopniu doświadczały z tego powodu dystresu niż kobiety pozytywnie oceniające postawy rodzicielskie ojców. Perfekcjonizm dezadaptacyjny przejawiany przez kobiety negatywnie postrzegające postawy ojców łączył się także z samokrytyką, która nie występuje w adaptacyjnym perfekcjonizmie, rozumianym jako orientacja na cele związane z osiągnięciami. Zaobserwowane związki postaw rodzicielskich z perfekcjonizmem potwierdzają badania Flett i wsp. [24]. Udowodniono w nich, że autorytarna postawa rodzicielska wpływa na kształtowanie się u młodego człowieka perfekcjonizmu społecznego, czyli przekonania o tym, że otoczenie oczekuje od niego bycia doskonałym. Podkreśla się, że w przywoływanych badaniach

tego typu zależność stwierdzono tylko w wypadku mężczyzn, wobec których rodzice przejawiali autorytarny styl wychowania [24]. Postawę autorytarną można porównać do postawy nadmiernie wymagającej z kwestionariusza KPR-Roc O, gdzie zależność między wspomnianą postawą a perfekcjonizmem dezadaptacyjnym u kobiet jest dość silna ($\beta = 0,488$), co wykazano w zreferowanym badaniu.

Kolejny wniosek z przeprowadzonych badań jest taki, że kobiety negatywnie oceniające postawy rodzicielskie ojców uzyskiwały niższe wyniki średnie w zakresie samooceny (zarówno ogólnej, jak i szczegółowej) w porównaniu z kobietami pozytywnie określającymi postawy rodzicielskie ojców. Miały one niższe wyniki w zakresie poczucia bycia kochanym, samokontroli, także w aspektach obronnego wzmacniania samooceny, samoakceptacji, popularności oraz integracji tożsamości. Otrzymane rezultaty uzupełniają doniesienia innych badaczy, w których stwierdzono, że córki doświadczające nieprawidłowych relacji z ojcami myślą o sobie, że nie są dość dobre. Tego typu myślenie charakteryzuje osoby z niską samooceną [25].

Biorąc pod uwagę, że poczucie kompetencji jest jedną ze składowych samooceny, należy podkreślić, że również w tych badaniach wykazano związek między postawami rodzicielskimi i samooceną. W innych publikacjach wykazano też, że osoby, wobec których rodzice byli opiekuńczy, mają wyższą samoocenę niż osoby deklarujące niedostatek opieki ze strony rodziców. Przy czym rodzice o postawie nadmiernie ochraniającej wpływają na ukształtowanie się niskiej samooceny u dzieci [1, 11]. Uważa się, że wynika to z nieprawidłowego funkcjonowania dorosłych w roli rodziców [26]. Przez to, że są nadopiekuńczy, nie zaspokajają potrzeby autonomii dziecka, traktując je tak, jakby było stale niezaradne. Nie wierzą, że może ono dobrze funkcjonować bez ich pomocy i bezpośredniej bliskości. Tego typu postępowanie rodziców często przyczynia się do obniżenia poziomu kompetencji wolicjonalnych dziecka, do których należą: samoocena, motywacja oraz zdolność do odraczania gratyfikacji. Na skutek wpływu nadopiekuńczych postaw rodzicielskich dziecko traci poczucie własnej skuteczności, co sprzyja podejmowaniu przez nie mało efektywnych działań, doświadczaniu niepowodzeń oraz powoduje lęk. Inną konsekwencją nadmiernej koncentracji rodziców na dziecku stanowi występowanie zbyt silnych więzi rodzinnych. Z literatury przedmiotu wynika, że utrudniają one osiągnięcie niezależności, szczególnie osobom znajdującym się w okresie adolescencji. Świat zewnętrzny jawi się im wtedy jako wrogi i zagrażający. Uważa się, że wyżej opisane warunki rodzinne facylitują zapadanie dziewcząt na anoreksję. Przez niektórych autorów anoreksja jest rozumiana jako zaburzenie dające poczucie autonomii dziecku w dysfunkcyjnej rodzinie [8].

Przeprowadzona analiza regresji ukazała wartość predykcyjną retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców dla perfekcjonizmu i samooceny młodych kobiet. Stwierdzono, że postawa rodzicielska ojca cechująca się nadmiernymi wymaganiami stanowiła istotny predyktor perfekcjonizmu dezadaptacyjnego. Jankowska [13] odnotowała, że nadmiernie wymagająca postawa ojca jest skorelowana m.in. z niskim poziomem poczucia własnej wartości i kompetencji u synów. Choć podobnej zależności nie zauważono w grupie córek, to niewykluczone, że ujawniany przez kobiety perfekcjonizm dezadaptacyjny stanowi kompensację niskiego poziomu poczucia własnej wartości i kompetencji. W badaniach Flett i wsp. [24] wykazano związek

między autorytarnym stylem wychowania a perfekcjonizmem dezadaptacyjnym u kobiet, charakteryzującym się stawianiem sobie wygórowanych celów i brakiem akceptacji dla porażek.

Przy szacowaniu wartości predykcyjnej retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców dla samooceny młodych kobiet zauważono zależności w oczekiwanym kierunku. Odnotowano, że ojcowie zapewniający córkom adekwatny do wieku i umiejętności poziom autonomii oraz akceptacji determinowali ich wyższą samoocenę ogólną, kompetencje, samoakceptację moralną, popularność oraz integrację tożsamości. Natomiast ojcowie odrzucający córki, stawiający im nadmierne wymagania lub nadmiernie je ochraniający przyczyniali się do kształtowania u nich niskiego poziomu: samooceny, poczucia kompetencji, samoakceptacji moralnej, poczucia bycia kochanym, samokontroli oraz popularności. Ponadto swą postawą wpływali na małą spójność tożsamości córek oraz na niskie zdolności do stosowania przez nie obronnego wzmacniania samooceny. Uzyskane wyniki badań aktualizują i uzupełniają doniesienia innych autorów, którzy wykazali związki postaw rodzicielskich z samooceną [1, 8, 11, 21, 25, 26]. Warto podkreślić, że postrzeganie postaw zarówno matek, jak i ojców jako akceptujących i kochających łączy się z wewnętrznym poczuciem kontroli u zdrowych dziewcząt [9]. Wewnętrzne poczucie kontroli, czyli przekonanie jednostki o tym, że od niej zależy to, co ważnego przydarza się w jej życiu, dodatnio koreluje z rozwojem poznawczym i społeczno-emocjonalnym, a także ze zdrowiem psychicznym. Ostatnim rozpatrywanym w pracy zagadnieniem było określenie związku między perfekcjonizmem a samooceną. Rezultaty badań pokazały, że występuje silna ujemna korelacja między samooceną i perfekcjonizmem dezadaptacyjnym w grupie kobiet negatywnie oceniających postawy rodzicielskie ojców. Oznacza to, że wraz z nasileniem się u kobiet zachowań stanowiących markery perfekcjonizmu dezadaptacyjnego (np. stawianie sobie zbyt wygórowanych, mało realistycznych celów w każdym obszarze działania, koncentrowanie się na popełnionych błędach i poniesionych porażkach, doświadczanie dystresu) obniża się poziom ich samooceny. Natomiast w grupie kobiet pozytywnie postrzegających postawy rodzicielskie ojców wraz ze wzrostem poziomu samooceny podwyższa się poziom perfekcjonizmu adaptacyjnego, co świadczy o dodatniej korelacji pomiędzy zmiennymi. Tym samym w niniejszych badaniach uzasadniono występowanie współzależności między samooceną a perfekcjonizmem. Ustalenia te potwierdzają także badania dotyczące zaburzeń psychicznych. Vohs i wsp. [25] stwierdzili, że kobiety określające siebie jako otyłe oraz cechujące się wysokim poziomem perfekcjonizmu mają skłonność do przejawiania symptomów bulimii, ale tylko w przypadku, jeśli ich samoocena jest niska. W innych badaniach dowiedziono, że kobiety z nadwagą sądzą, że nie mogą zmienić swojego ciała z powodu wadliwej osobowości, której towarzyszy niski poziom samooceny seksualnej i wysoki poziom perfekcjonizmu [27].

Reasumując, można stwierdzić, że przedstawione wyniki badań poszerzają wiedzę psychologiczną na temat wpływu retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców na wybrane aspekty funkcjonowania psychologicznego młodych kobiet. Uzasadniają tezę, że postawy rodzicielskie mają trwałe konsekwencje dla funkcjonowania dzieci, nie tylko w okresie wczesnej ontogenezy, ale także w okresie dorosłości.

Jeśli chodzi o ograniczenia referowanych badań, trzeba zaznaczyć, że miały one częściowo charakter retrospektywny. Gdy zaś badani odnoszą się do przeszłości, mogą wystąpić trudności z dostępem do analizowanych treści, a także ich zniekształcenia wywołane przez mechanizmy obronne osobowości czy pod wpływem aktualnych wydarzeń. Zaznacza się jednak użyteczność tego rodzaju badań, bo choć warto koncentrować się na aktualnych wyznacznikach samooceny i perfekcjonizmu w okresie dorosłości, to nie należy całkowicie pomijać retrospektywnej oceny warunkujących je czynników. Zaleca się, by w przyszłych badaniach uwzględniono także inne zmienne psychologiczne pochodzące z systemu rodzinnego, a mające wartość predykcyjną dla perfekcjonizmu i samooceny, takie jak np. relacje interpersonalne w podsystemach rodziców, rodzeństwa, postawy rodzicielskie matki czy cechy wskazujące na jakość funkcjonowania całego systemu rodzinnego. Niezbędne jest także zwiększenie liczebności badanych grup osób.

Wnioski

Z literatury przedmiotu wynika, że perfekcjonizm i samoocenę można zaliczyć do ważnych czynników wpływających na jakość funkcjonowania psychospołecznego człowieka. Badacze uważają, że zmienne te warunkują rozwój zawodowy, życie w bliskim związku, a także postawy przejawiane w stosunku do własnych dzieci [24]. Rezultaty przedstawionych badań wskazują na zróżnicowanie w zakresie perfekcjonizmu oraz samooceny w grupach kobiet wyróżnionych na podstawie kryterium retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców. Podkreślają też predykcyjną rolę retrospektywnej oceny postaw rodzicielskich ojców dla perfekcjonizmu i samooceny kobiet znajdujących się w okresie wczesnej dorosłości. Ponadto stwierdzono występowanie współzależności między poziomem samooceny a ujawnianiem różnych rodzajów perfekcjonizmu. Zaprezentowane wyniki badań aktualizują i uzupełniają zatem wiedzę psychologiczną o wpływie wczesnej relacji ojciec–córka na funkcjonowanie kobiet w okresie dorosłości. Co więcej, wiedza ta może mieć zastosowanie zarówno w psychoedukacji, jak i w psychoterapii, ze szczególnym uwzględnieniem grup kobiet ujawniających m.in. niską samoocenę, fobię społeczną, zaburzenia odżywiania czy obsesyjno-kompulsywne zaburzenia osobowości.

Piśmiennictwo

1. Plopa M. *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Kraków: Impuls; 2011.
2. Sikorska M. *Nowa matka. Nowy ojciec. Nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne; 2009.
3. Maccoby E. *Social development. Psychological growth and parent-child relationship*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, INC; 1980.
4. Napora E, Pękala B. *Wsparcie i komunikacja matek czynnikiem prężności w funkcjonowaniu córek wśród rówieśniczek*. Pol. Forum Psychol. 2014; 19(2): 391–406.

5. Ziemska M. *Rodzina a osobowość*. Warszawa: Wiedza Powszechna; 1979.
6. Pospiszyl K. *O miłości ojcowskiej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych; 1986.
7. Kurcbart A. *Psychologiczny obraz ojca w biegu życia*. Warszawa: Difin; 2011.
8. Witkowska B. *Percepcja postaw rodzicielskich a poziom samooceny dziewcząt z anoreksją psychiczną*. *Psychiatr. Pol.* 2013; 47(3): 397–409.
9. Chuchra M, Drzazga K, Pawłowska B. *Postawy rodzicielskie a poczucie kontroli w percepcji dziewcząt z anoreksją*. *Psychiatr. Pol.* 2006; 40(4): 731–742.
10. Tamis-LeMonda CS, Shannon JD, Cabrera NJ, Lamb ME. *Fathers and mothers at play with their 2 – and 3-year-olds: Contributions to language and cognitive development*. *Child Dev.* 2004; 75(6): 1806–1820.
11. DeHart T, Pelham BW, Tennen H. *What lies beneath: parenting style and implicit self-esteem*. *J. Exp. Soc. Psychol.* 2006; 42(1): 1–17.
12. Williamson M. *The importance of fathers in relation to their daughters' psychosexual development*. *Psychodynamic Practice* 2004; 10(2): 207–219.
13. Jankowska M. *Postawy rodzicielskie matki i ojca a lęk jako stan i lęk jako cecha u młodych dorosłych*. *Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio* 2014; 2(18): 88–107.
14. Januszewski A. *Retrospektywny obraz ojca a natężenie symptomów narcystycznych u młodzieży w okresie adolescencji*. W: Kornas-Biela D. red. *Oblicza ojcostwa*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; 2001. S. 533–568.
15. Lamborn SD, Mounts NS, Steinberg L, Dornbusch SM. *Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families*. *Child Dev.* 1991; 62(5): 1049–1065.
16. Płopa M. *Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodziców*. Warszawa: VIZJA PRESS & IT; 2008.
17. Epstein S, O'Brien EJ. *MSEI. Wielowymiarowy Kwestionariusz Samooceny*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego; 2009.
18. Szczucka K. *Polski Kwestionariusz Perfekcjonizmu Adaptacyjnego i Dezadaptacyjnego*. *Soc. Psychol. Biul.* 2010; 1(13): 71–95.
19. Benson CM, Dillon S. *Kobieta i poczucie własnej wartości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne; 2003.
20. Sanecka E. *Perfekcjonizm – pozytywny czy negatywny? Adaptacyjne i dezadaptacyjne formy perfekcjonizmu*. *Ogrody Nauk i Sztuk* 2014; 4: 242–251.
21. Baumeister RF, Campbell JD, Krueger JI, Vohs KD. *Does high self – esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?* *Psychol. Sci. Publ. Int.* 2003; 4(1): 1–44.
22. Szymczak W. *Podstawy statystyki dla psychologów*. Warszawa: Difin; 2010.
23. Cohen J. *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. New York: Routledge; 1988.
24. Flett GL, Hewitt PL, Singer A. *Perfectionism and parental authority styles*. *Indiv Psychol.* 1995; 51(1): 50–60.
25. Vohs KD, Bardone AM, Joiner Jr TE, Abramson LY, Heatherton TF. *Perfectionism, perceived weight status, and self-esteem interact to predict bulimic symptoms: a model of bulimic symptom development*. *J. Abnorm. Psychol.* 1999; 108(4): 695–700.

26. Chęć M, Potemkowski A, Wąsik M, Samochowiec A. *Postawy rodzicielskie a agresja młodzieży w subkulturze Emo*. Psychiatr. Pol. 2016; 50(1): 19–28. <http://dx.doi.org/10.12740/PP/36316>.
27. Jafari Z, Khodarahimi S, Rasti A. *Sexual self-esteem and perfectionism in women with and without overweight*. Women Ther. 2016; 39(1–2): 235–253.

Adres: Katarzyna Wałęcka-Matyja
Instytut Psychologii
Uniwersytet Łódzki
91-433 Łódź, ul. Smugowa 10/12
e-mail: katarzyna.walecka@uni.lodz

Otrzymano: 23.10.2017
Zrecenzowano: 1.01.2018
Otrzymano po poprawie: 27.02.2018
Przyjęto do druku: 29.03.2018